

קונטרס

עיטורי מרדכי

הלכות רחיצה בתשעת הימים

עם פסקי גדולי הוראה בפרט מאת מרן הגרמ"ש קליין שליט"א

מרדכי יעקב מאיר

8417172@gmail.com

ב אב תשע"ז

28..... טבילה בערב שבת	3 ..... פרק א
29..... סמוך לשבת	3 ..... פתיחה
29..... טבילה בשבת בבוקר	5 ..... פרק ב
31..... רחיצה בשבת	5 ..... מנהג ספרדים באיסור רחיצה
32..... פרק ו	8 ..... פניו ידיו ורגליו
32..... מוצאי ט"ב	9 ..... סבון ושמפו
32..... מנהג הספרדים	10..... פרק ג
32..... מנהג אשכנזים	10..... מנהג אשכנזים באיסור רחיצה
34..... פרק ז	10..... פניו ידיו ורגליו במים חמים
34..... ט"ב שחל בשבת ונדחה	11..... פניו ידיו ורגליו במים קרים
34..... רחיצה	12..... מקצת גופו
36..... פרק א	14..... חפיפת הראש
36..... גדרי האיסורים ביום ט"ב	16..... מים פושרים
36..... דברי מנחת חינוך	17..... פרק ד
37..... נטילת ידים במים חמים	17..... אופני רחיצה המותרת
37..... דברי הריטב"א	17..... רחיצה להסיר לכלכוך
38..... איסור אכילה בט"ב	17..... רחיצה להסיר זיעה
40..... אכילה	20..... רחיצה לרפואה
40..... תשמיש המטה	20..... שחיה
40..... לימוד תורה	20..... רחיצת קטן
40..... נעילת הסנדל	22..... טבילה לתוספת קדושה
40..... רחיצה במים קרים	23..... פרק ה
40..... פניו ידיו ורגליו במים חמים	23..... רחיצה בערב שבת חזון
40..... פניו ידיו ורגליו במים קרים	23..... ר"ח בערב שבת
40..... כיבוס	23..... פניו ידיו ורגליו
40..... תשעה באב שחל בשבת ונדחה	25..... רחיצת כל הגוף
	27..... חפיפת הראש

פרק א

פתיחה

מדינא דגמרא אסור להתרחץ רק ביום תשעה באב בלבד, אבל בשבוע שחל בו ט"ב מותר להתרחץ. אכן מנהג ישראל להקדים את איסור רחיצה. מצינו ב' מחלוקות בראשונים לגבי איסור רחיצה מדין מנהג. יש אומרים שהמנהג לא להתרחץ רק בשבוע שחל בו תשעה באב (רמב"ם; רמב"ן; ר"ן תענית). יש אומרים שהמנהג לא להתרחץ מתחיל מר"ח אב (ראבי"ה; מרדכי; טור סימן תקנ"א; רמ"א).

יש אומרים שהמנהג לא להתרחץ במים חמים, אבל במים קרים מותר להתרחץ גם בשבוע שחל בו ט"ב (רמב"ם; רמב"ן). יש אומרים שהמנהג לא להתרחץ גם במים קרים (תרומת הדשן סימן קנ).

כתב שו"ע (סימן תקנ"א טז) ז"ל, "יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו" עכ"ל. השו"ע מביא את ב' השיטות האם נהגו לאסור רחיצה רק בשבוע שחל בו או מר"ח אב ולא הכריעו¹.

¹ כתב הרמב"ם (פ"ה מתענית ה"ו) ז"ל, "וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו, ולא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית" עכ"ל. כתב הר"ן (תענית דף ט ב מדפי הרי"ף) ז"ל, "ודוקא כבוס בגדים, אבל רחיצת גופו מותר בין בחמין בין בצונן ואפילו כל גופו, שלא אסרוה אלא בט' באב בעצמו, אלא שהצנועין נוהגין איסור בעצמם שלא לרחוץ כל אותה שבת" עכ"ל. מבואר מדברי הרמב"ם והר"ן שנהגו לא להתרחץ רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

כתב ראבי"ה (הלכות תענית סימן תתפב) ז"ל, "נהגו אבותינו שלא לרחוץ מראש חודש ועלינו לקיים משום אל תטוש תורת אמך" עכ"ל. כתב המרדכי (תענית סימן תרלט) ז"ל, "אסור ברחיצה וסיכה משמע דוקא בט"ב, ומיהו נהגו אבותינו שלא לאכול בשר ולשתות יין ולא לרחוץ מר"ח ועלינו לקיים דכתיב ואל תטוש תורת אמך" עכ"ל. מבואר מדברי ראבי"ה ומרדכי שנהגו לאסור רחיצה מר"ח אב, וכן כתב הטור סימן תקנא בשם ראבי"ה.

ועיין בתרומת הדשן סימן קנ שהביא את שיטת המרדכי שנהגו לא לרחוץ מר"ח אב, דלא כהרמב"ם. עוד כתב לדייק מדברי הרמב"ם שאיסור רחיצה רק במים חמים, משום שהרמב"ם כתב ולא יכנסו למרחץ, ולשון מרחץ משמע רחיצה בחמין (כדאיתא בגמ' תענית דף יג, ובתוס' שם ד"ה ונועלין). אכן כתב לדייק מלשון המרדכי שאיסור רחיצה

גם במים קרים, והוסיף כמו שהמרדכי חולק על הרמב"ם וסובר שאיסור רחיצה מתחיל מר"ח אב, ה"ה חולק וסובר שאיסור רחיצה גם בצונן עכ"ד.

נראה לבאר את מחלוקת הראשונים דהנה יש ב' דיני איסור רחיצה ביום ט"ב. א. מדין אבילות, דכמו שאבל אסור ברחיצה, גם בט"ב יש איסור רחיצה מדין אבילות. ב. איסור רחיצה מדין עינוי, כמו שבתענית ציבור יש איסור רחיצה מדין עינוי. ועיין בחידושי מרן רי"ז הלוי שהאריך ביסוד זה.

והנה מצינו ג' דרגות איסור ברחיצה. א. בתענית ציבור אסור לרחוץ את כל הגוף במים חמים, ומותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים, וכן מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים (שו"ע סימן תקעה ב). ב. אבל אסור לרחוץ את כל גופו במים קרים וכן אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים, ומותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים (שו"ע יו"ד סימן שפא א). ג. ביום כיפור וכן בט"ב אסור להושיט אצבעו למים קרים (שו"ע סימן תקנד ז; תריג א).

ונראה שיסוד המנהג לא להתרחץ בשבוע שחל בו ט"ב, להקדים את איסור רחיצה שיש בט"ב. ונראה שלפי הרמב"ם שאסור בשבוע שחל בו להתרחץ רק במים חמים, ביאור הדברים שיסוד המנהג להקדים את איסור רחיצה שיש בט"ב מדין עינוי, כמו בכל תענית ציבור שיש איסור רחיצה מדין עינוי, לכן אסור להתרחץ במים חמים ומותר להתרחץ במים קרים כל גופו, כמו שבתענית ציבור מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים כמבואר בשו"ע סימן תקעה ב, (ואפילו שיש בט"ב דין נוסף שאסור להושיט אצבעו למים, זהו דרגה נוספת של עינוי ולא נהגו דרגה זו בשבוע שחל בו, אלא נהגו רק איסור רחיצה מדין עינוי שיש בתענית ציבור). אכן לפי תרומת הדשן יסוד המנהג לא להתרחץ בתשעת הימים, להקדים את דין אבילות שיש בט"ב, לכן סובר שאסור להתרחץ כל גופו במים קרים, דכמו שאבל אסור להתרחץ במים קרים ה"ה בתשעת הימים אסור לרחוץ במים קרים משום אבילות על חורבן בית המקדש.

פרק ב

מנהג ספרדים באיסור רחיצה

א. יש אומרים שהספרדים נוהגים ב' קולות. א. איסור רחיצה נוהג בשבוע שחל בו ט"ב בלבד, מר"ח אב עד שבוע שחל בו ט"ב אין איסור רחיצה כלל. ב. בשבוע שחל בו ט"ב אסור לרחוץ את כל הגוף במים חמים. מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים. יש מקומות שהספרדים נהגו להחמיר יותר, ראה הערה².

---

² מצינו ד' שיטות בפוסקים לגבי מנהג הספרדים באיסור רחיצה בתשעת הימים, ונבאר את שיטות הפוסקים בס"ד.

מנהג הרמב"ם והרמב"ן

יש אומרים שהספרדים נוהגים למעשה כמו שיטת הרמב"ם והרמב"ן ויש ב' קולות. א. איסור רחיצה נוהג בשבוע שחל בו ט"ב בלבד, אבל מר"ח אב לא נוהג איסור רחיצה כלל. ב. גם בשבוע שחל בו ט"ב נהגו לאסור רחיצת כל הגוף במים חמים, אבל מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים.

ועיין בספר שולחן גבוה סימן תקנ"א סקמ"ח שכתב שמנהג סלוניקי שהולכים לשוט בים בערב ט"ב, והיינו משום דרחיצה בים הוי רחיצה בצונן ונהגו לרחוץ את כל הגוף בצונן בשבוע שחל בו ט"ב. וכן פסק בשו"ת יביע אומר ח"ה או"ח סימן מא שלפי מנהג הספרדים איסור רחיצה מתחיל רק בשבוע שחל בו ורק במים חמים, ולכן מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים בשבוע שחל בו ט"ב עכ"ד. וכן כתב בקיצור שו"ע להרב טולידאנו שמנהג הספרדים לאסור רחיצה רק בשבוע שחל בו ט"ב בלבד ורק במים חמים.

מנהג אור לציון

בספר אור לציון (ג פרק כז ה) כתב שמנהג המקובל אצל הספרדים להקל לרחוץ מר"ח אב עד שבוע שחל בו כמו שיטת הרמב"ם, ולכן בערב שבת חזון מותר להתרחץ כרגיל במים חמים עם סבון, אכן בשבוע שחל בו תשעה באב נוהגים לא להתרחץ גם במים קרים, וכתב לדייק כן מלשון השו"ע שכתב שלא לרחוץ ולא כתב לא להכנס למרחץ כמו שכתב הרמב"ם, משמע מלשון השו"ע שעכ"פ בשבוע שחל בו ט"ב המנהג לא להתרחץ גם במים קרים עכ"ד.

נמצא לפי האור לציון שנוהגים ב' חומרות בשבוע שחל בו ט"ב. א. אסור לרחוץ את כל הגוף אפילו במים קרים. ב. אסור לרחוץ "פניו ידיו ורגליו" במים חמים. מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים קרים.

מנהג בן איש חי

כתב בן איש חי פרשת דברים אות טז ז"ל, "נוהגין שלא לרחוץ כל גופו מר"ח עד ט"ב אפילו בצונן, והרגיל לטבול בכל ערב שבת יטבול גם בערב שבת חזון, וכן מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת חזון מי שרגיל בזה בכל ערב שבת" עכ"ל.

ונראה שלפי בא"ח נוהגים ג' חומרות. א. איסור רחיצה מתחיל מר"ח אב. ב. אסור לרחוץ את כל גופו מר"ח אב אפילו במים קרים. ג. אסור לרחוץ במים חמים אפילו את פניו ידיו ורגליו בלבד. בערב שבת חזון מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים לכבוד שבת.

ונראה שהבן איש נהג להלכה כמו שיטת תרומת הדשן ורמ"א אלא שבדבר אחד מיקל יותר מהרמ"א, שלפי הרמ"א בערב שבת חזון מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן ואילו בא"ח מתיר לרחוץ פי"ו בחמין לכבוד שבת.

מנהג הגר"ח פלאג'י

כתב בספר רוח חיים סימן תקנ"א סק"ז ז"ל, "יש נוהגים שלא לרחוץ מר"ח, ויש שאינן נמנעין אלא בשבת זו. ומנהגנו פה איזמיר שלא לרחוץ ולא להכנס למרחץ לרחוץ כל גופו בשבוע שחל תשעה באב בתוכה, זולת אשה שיש לה טבילת מצוה. ולענין אם אירע קרי לאדם, נראה שאם דרכו לטבול בשאר ימות השנה שלא יבטלנה, גם בשבוע זאת יטבול, הלא"ה לא, ויעשה טבילת ידים" עכ"ל. מבואר מדברי רוח חיים שמנהג איזמיר שלא להתרחץ בשבוע שחל בו, אבל מר"ח עד שבוע שחל בו ט"ב נהגו להתרחץ.

יש להסתפק האם נהגו לא לרחוץ בשבוע שחל בו רק במים חמים, או שנהגו לא לרחוץ גם במי קרים. ונראה להביא ראיה מסוף דבריו שכתב שאדם שראה קרי אם לא מקפיד על טבילת עזרא לא יטבול גם בשבוע שחל בו, משמע שנהגו לאסור אפילו בצונן בשבוע שחל בו.

דברי מועד לכל חי

כתב בספר מועד לכל חי סימן י אות כו ז"ל, "מי שרגיל לילך למרחץ ולטבול בכל ערב שבת יכול לטבול גם בשבת חזון, אך מי שאינו רגיל כי אם באקראי לא ילך משנכנס

ר"ח אב, ועיין בית חדש, ובאר היטב, ושולחן גבוה שחילק בין מים צוננים למים חמים" עכ"ל. מבואר מדברי מועד לכל חי שאדם שאינו רגיל לטבול בערב שבת, לא יטבול בערב שבת חזון.

ולכאורה יש להקשות שדברי הגר"ח פלאגי סתרי אהדדי, דכיון שכתב ברוח חיים שמנהג איזמיר לאסור רחיצה בשבוע שחל בו ט"ב בלבד, א"כ מדוע כתב בספר מועד לכל חי שאדם שלא מקפיד לטבול כל שבת, לא יטבול בערב שבת חזון, הלא בערב שבת חזון עדיין לא התחיל שבוע שחל בו ולא נוהג כלל איסור רחיצה. ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סימן מא) שעמד בסתירה זו.

ועוד יש להקשות שמדברי רוח חיים מבואר שבשבוע שחל בו ט"ב נהגו איסור רחיצה גם בצונן ולכן כתב שאדם שראה קרי, אם לא מקפיד כל השנה לטבול, לא יטבול, משמע שמחמיר לא לטבול גם בצונן כמו שיטת תרומת הדשן, ואילו במועד לכל חי כתב בשם שו"ג שיש חילוק במים חמים למים צוננים.

ונראה ליישב דכיון שיש מחלוקת ראשונים האם איסור רחיצה רק במים חמים או גם במים קרים, נראה שנהגו באיזמיר לעשות פשרה, מר"ח אב עד שבוע שחל בו ט"ב הנהיגו איסור רחיצה רק במים חמים והתירו לרחוץ את כל גופו במים קרים. בשבוע שחל בו ט"ב נהגו להחמיר יותר לאסור רחיצת כל הגוף במים קרים, אלא רק את פניו ידיו ורגליו במים קרים. ולכן כתב במועד לכל חי שאדם שמקפיד כל ערב שבת לטבול יכול לטבול בערב שבת חזון, אבל אדם שאינו מקפיד לא יטבול, ונראה כונתו שלא יטבול במקוה חם אבל במקוה קר מותר לטבול, לכן כתב בהמשך דבריו ועיין בשולחן גבוה שחילק בין מים צוננים למים חמים, היינו שמותר לטבול בערב שבת חזון במקוה של מים צוננים. משא"כ בשבוע שחל בו החמירו יותר לא להתרחץ כל הגוף במים צוננים כמו שיטת תרומת הדשן והרמ"א, ולכן כתב ברוח חיים שאדם שראה קרי אם לא מקפיד כל השנה לטבול, לא יטבול, היינו שלא יטבול אפילו במים קרים, משום שבשבוע שחל בו נהגו להחמיר לא לרחוץ אפילו במים קרים.

סיכום ד' מנהגים:

א. יש נוהגים איסור רחיצה בשבוע שחל בו ט"ב בלבד, ורק במים חמים כל גופו, ומותר לרחוץ כל גופו בצונן גם בשבוע שחל בו ט"ב (שיטת הרמב"ם וכן פסק בשו"ת יביע אומר ח"ה או"ח סימן מא).

ב. יש נוהגים איסור רחיצה בשבוע שחל בו ט"ב בלבד, ונוהגים איסור רחיצה במים קרים כל גופו, אלא מותר רק פניו ידיו ורגליו בצונן (אור לציון).

פניו ידיו ורגליו

ב. מותר לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו", במים חמים בשבוע שחל בו תשעה באב³.

ג. יש נוהגים איסור רחיצה מ"ח אב וגם איסור רחיצה במים קרים, אלא מותר רק פניו ידיו ורגליו בצונן (בן איש חי).

ד. יש נוהגים איסור רחיצה מ"ח אב במים חמים כל גופו, ומותר לרחוץ כל גופו במים קרים, בשבוע שחל בו ט"ב נוהגים להחמיר יותר לאסור רחיצה גם במים קרים כל גופו (הגר"ח פלאג'י).

³ יש להסתפק לפי שיטת הרמב"ם שאסור לרחוץ בשבוע שחל בו ט"ב רק במים חמים, האם איסור רק לרחוץ כל גופו במים חמים, אבל מותר לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו" במים חמים, או שבשבוע שחל בו ט"ב אסור לרחוץ במים חמים אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד.

דברי מטה יהודה

כתב מטה יהודה (סימן תקנ"א סקל"א) ז"ל, "היינו כדין אבל דכל גופו אסור בין בחמין בין בצונן, ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, אבל הרמב"ם חולק וס"ל דוקא לרחוץ כל גופו בחמין הוא דאסור, ובשבוע של ט"ב עכ"ל. מבואר מדברי המטה יהודה שלפי שיטת הרמב"ם מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים בשבוע שחל בו ט"ב וכל האיסור רק לרחוץ את כל גופו במים חמים.

ונראה בביאור הדברים דעיין שו"ע סימן תקע"ה ג לגבי תענית ציבור שאסור לרחוץ את כל הגוף במים חמים אבל מותר פניו ידיו ורגליו במים חמים. ונראה שלפי שיטת הרמב"ם והרמב"ן יסוד המנהג שלא להתרחץ בשבוע שחל בו הוא מדין עינוי כמו דין עינוי שיש בתענית ציבור, ולכן כמו שבתענית ציבור נוהג איסור רחיצת כל גופו בחמין אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, ה"ה בשבוע שחל בו ט"ב מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין.

נמצא שלפי מנהג הספרדים יש ג' קולות. א. מ"ח אב עד שבוע שחל בו אין איסור רחיצה כלל. ב. בשבוע שחל בו ט"ב נוהגים איסור לא לרחוץ את כל הגוף במים חמים, מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים. ג. מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים בשבוע שחל בו ט"ב.

סבון ושמפו

ג. לפי מנהג ספרדים שמותר לרחוץ את כל הגוף בשבוע שחל בו ט"ב במים קרים, מותר לרחוץ את כל הגוף דוקא במים בלבד בלי סבון, וכן מותר לחפוף את הראש במים בלבד בלי שמפו, ואילו את "פניו ידיו ורגליו", מותר לרחוץ במים חמים עם סבון.⁴

⁴ יש להסתפק לפי מנהג ספרדים שמותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים בשבוע שחל בו ט"ב, האם מותר להתרחץ עם סבון ושמפו, או שמותר רק במים בלבד בלי סבון.

והנה הרמ"א סימן תקנ"א טז פסק שבערב שבת חזון מותר לחפוף את הראש במים חמים. ועיין בלבוש ומג"א שכתבו שמותר לחפוף את הראש במים חמים בלבד בלי סבון, וכן פסק משנה ברורה סקצ"ז. וצ"ב מדוע אסרו לרחוץ עם סבון. ונראה לבאר שרחיצה עם סבון ושמפו יש בזה תוספת עונג מרחיצה בלי סבון, לכן אסרו רחיצה עם סבון, משום שאסור להתרחץ רחיצת תענוג.

ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן עז סק"א שכתב דה"ה לפי מנהג אשכנזים שמותר כל תשעת הימים לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים קרים, שמותר רק במים בלבד בלי סבון עכ"ד. ונראה בביאור הדברים דכיון שהתירו לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים בלבד, ואסור לרחוץ במים חמים, משום שרחיצה במים חמים הוי רחיצה של תענוג, ה"ה רחיצה במים קרים עם סבון הוי רחיצת תענוג.

והנה החזו"א הורה שבערב שבת חזון מותר לחפוף את הראש וכן לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים עם סבון ושמפו, דלא כמו שפסק המשנה ברורה בשם הלבוש. ונראה לומר דס"ל להחזו"א דכיון שמותר לכבוד שבת לחפוף את הראש במים חמים, וכן מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים, ומים חמים הוי רחיצה של תענוג, לכן ה"ה מותר לרחוץ עם סבון, אפילו שרחיצה עם סבון הוי רחיצה של תענוג, דכמו שמותר תענוג של מים חמים ה"ה מותר תענוג של סבון. ונראה שהלבוש ומג"א ס"ל דכיון שבאמצע תשעת הימים אסור לחפוף את הראש במים חמים, וכן אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים, משום דהוי רחיצה של תענוג, אלא התירו רק לכבוד שבת, יש הגבלה בהיתר שמותר רק מים חמים בלי סבון, משום שמים חמים עם סבון הוי תענוג טפי.

ומעתה נראה שלפי מנהג הספרדים שמותר בתשעת הימים לרחוץ את כל הגוף במים קרים בלבד ואסור במים חמים, משום דמים חמים הוי רחיצת תענוג, נראה דה"ה שאסור לרחוץ את הגוף במים קרים עם סבון, משום שרחיצה עם סבון הוי תענוג,

פרק ג

מנהג אשכנזים באיסור רחיצה

א. נוהגים ב' חומרות. א. איסור רחיצה מתחיל מר"ח אב. ב. אסור לרחוץ את כל גופו במים קרים⁵.

פניו ידיו ורגליו במים חמים

ב. אסור לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו", במים חמים⁶.

ג. אסור אפילו ליטול ידים במים חמים, אלא רק במים קרים⁷.

כמבואר בלבוש ובמג"א, משא"כ "פניו ידיו ורגליו", כיון שמעיקר הדין מותר לרחוץ במים חמים, אפילו שרחיצה במים חמים היא רחיצת תענוג, נראה דה"ה שמותר לרחוץ עם סבון דכמו שמותר רחיצה במים חמים, ה"ה מותר לרחוץ בסבון. ואפילו שמבואר בלבוש ובמג"א שבערב שבת מותר לחפוף את הראש במים חמים ואסור עם סבון, נראה שדבריהם נאמרו רק לפי מנהג האשכנזים שמעיקר הדין אסור לחפוף את הראש במים חמים והתירו רק לכבוד שבת חזון, לכן פסקו שאסור לחפוף את הראש במים חמים עם סבון, משום שמים חמים עם סבון הוי תענוג טפי, אבל לפי מנהג הספרדים שמעיקר הדין מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים, נראה שמותר לרחוץ במים חמים עם סבון.

והנה כל דברינו דוקא באדם שגופו אינו מלוכלך, אבל אדם שגופו מלוכלך ואינו יכול להסיר את הלכלוך בלי סבון, וכן אדם שמזיע ונודף ממנו ריח רע ואינו יכול להסיר את הריח בלי סבון, מותר להתרחץ עם סבון כמו שפסק בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכז.

⁵ רמ"א סימן תקנא טז.

⁶ רמ"א סימן תקנא טז.

⁷ יש להסתפק האם מותר ליטול ידים במים חמים בתשעת הימים. ועיין בשו"ת מגידות (לבעל פמ"ג) סימן נ שהסתפק בדין שאבל אסור לרחוץ "פניו ידיו ורגליו" במים חמים, האם האיסור דוקא באופן שרוחץ את שלושתם ביחד, או שאסור לרחוץ גם אחד מהם.

ועיין באשל אברהם (בוטשאטש) סימן תקנא טז, שכתב ז"ל, "שהרי בסימן שפ"א ביו"ד בטור ז"ל [ריש הסימן] משמע שפניו ידיו ורגליו בחמין אסור היינו גם אחד מהם,

פניו ידיו ורגליו במים קרים

ד. מותר לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו", במים קרים, גם באמצע תשעת הימים ולא רק בערב שבת.⁸

ומשמע שהראש בחמין גם כן אסור ורק משום דערבוביתא דרישא כו' התיר שם למאן דאית ליה ערבוביתא ברישא" עכ"ל.

ועיין במשנה ברורה סימן תקנד סקל"ט שט"ב שחל בשבת אסור לרחוץ ידיו במים חמים. ושמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א להוכיח מדברי המשנה ברורה שאסור ליטול ידיו בלבד במים חמים, ולפי"ז אסור ליטול ידים בלבד במים חמים כיון שאסור לרחוץ אפילו אבר אחד במים חמים.

⁸ כתב רמ"א (סימן תקנ"א טז) ז"ל, "ונוהגין שלא לרחוץ, אפילו בצונן, מראש חודש ואילך. ואפילו בערב שבת של חזון אסור לרחוץ, כי אם ראשו, ופניו ידיו ורגליו בצונן" עכ"ל. יש להסתפק בדברי הרמ"א שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן, האם הוי היתר מיוחד בערב שבת לכבוד שבת, או שגם באמצע השבוע מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים קרים.

ועיין במשנה ברורה סקצ"ד שכתב להדיא שגם באמצע השבוע מותר לרחוץ פי"ו בצונן, וכן כתב דרך החיים ז"ל, "אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן מר"ח ואילך, אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן" עכ"ל. וכן כתב מטה יהודה (סימן תקנא סקל"א) ז"ל, "היינו כדין אבל דכל גופו אסור בין בחמין בין בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר כו', ואפילו להמחמירין מותר להם לרחוץ אפילו בחול פניו ידיו ורגליו בצונן" עכ"ל.

אכן בחיי אדם (כלל קלג יט) כתב ז"ל, "ונראה לי דהוא הדין ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין מי שרגיל בכל ע"ש. ובצונן, מותר לכולי עלמא בערב שבת חזון לרחוץ פניו ידיו ורגליו" עכ"ל. משמע קצת מלשונו שמותר רק בערב שבת לרחוץ פי"ו, אבל באמצע השבוע אסור.

ולכאורה תמוה הלא אבל אסור לרחוץ כל גופו בצונן, ומותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בצונן (שו"ע יו"ד סימן שפא א), ולפי"ז מסתבר שגם באמצע שבוע שחל בו ט"ב מותר לרחוץ פי"ו בצונן, משום שאיסור רחיצה מדין מנהג לא יהיה יותר חמור מאיסור רחיצה של אבל שאסור מעיקר הדין לרחוץ את כל גופו במים קרים, ואפ"ה מותר

ה. מותר לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו", במים בלבד בלי סבון⁹.

מקצת גופו

ו. כמו שמותר לרחוץ את "פניו ידיו ורגליו" במים קרים, מותר ג"כ לרחוץ אברים אחרים במים קרים, בתנאי שירחץ עד חצי גוף ולא את רוב הגוף¹⁰.

לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים, וצ"ל שחיי אדם כתב לאו דוקא, וכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שצריך לדחוק את לשון החיי אדם.

⁹ עיין מג"א סימן תקנ"א סקמ"א שכתב שמותר לחפוף את הראש בערב שבת במים חמים בלי סבון. ויש להסתפק לגבי רחיצת פניו ידיו ורגליו האם מותר עם סבון או לא. ועיין שו"ת שבט הלוי ח"ז סימן עז א שכתב דה"ה לגבי היתר לרחוץ פניו ידיו ורגליו מותר דוקא בלי סבון עכ"ד.

ועיין באור לציון ח"ג פרק כז ה שפסק שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים עם סבון עכ"ד. ולענ"ד יש לתמוה על דברי האור לציון דכיון שמבואר בלבוש ובמג"א שאפילו בערב שבת שמותר לחפוף את הראש במים חמים, אסור לחפוף עם סבון, א"כ מדוע פסק האור לציון שמותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים קרים עם סבון אפילו באמצע שבוע שחל בו ט"ב, ולכאורה דברי האור לציון דלא כהלבוש ומג"א.

¹⁰ יש להסתפק לפי מנהג אשכנזים שמותר לרחוץ בתשעת הימים רק את "פניו ידיו ורגליו" במים קרים, האם הוי היתר מיוחד לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בלבד, או שמותר לרחוץ גם איברים אחרים במים קרים, באופן שרוחץ את מקצת גופו העיקר שלא ירחוץ את כל גופו ולא את רוב גופו.

והנה באופן שיש לכלוך על אברי גופו, ודאי מותר לרחוץ אפילו את כל גופו, כמבואר בשו"ע סימן תריג א, אלא שיש להסתפק באופן שאין לכלוך האם מותר לרחוץ את מקצת גופו לשם תענוג. וכן יש להסתפק לגבי אבל שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים (שו"ע יו"ד סימן שפא א), האם אבל מותר לרחוץ מקצת גופו במים קרים, או שחכמים התירו דוקא לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בלבד, ולא התירו אברים אחרים.

ועיין בשו"ע (סימן שכו א) שאסור לרחוץ כל גופו במים חמים שהוחמו בערב שבת אלא מותר לרחוץ רק את פניו ידיו ורגליו. ועיין בב"י שם שכתב בשם הרא"ש שמותר לרחוץ שאר אברים אם רוחץ מקצת גופו, וכן פסק הרמ"א שם. ויש להסתפק האם נדמה את הגדרים שכמו לגבי איסור רחיצה בשבת במים חמים, שהתירו לרחוץ את פניו ידיו ורגליו והתירו לרחוץ גם אברים אחרים, אם רוחץ מקצת גופו, האם ה"ה

באבל כמו שהתירו לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים, מותר לרחוץ מקצת גופו במים קרים.

ועיין בלשון הריטב"א תענית דף יג ב שכתב שאבל שרי לרחוץ בצונן במקצת הגוף, ולכאורה מוכח מדברי הריטב"א שאבל מותר לרחוץ גם אברים אחרים במים קרים ולא דוקא פי"ו.

רחיצה להפסק טהרה

עיין ברמ"א (סימן תקנ"א טז) שכתב שאסור לרחוץ רק רחיצה של תענוג, לכן אשה שלובשת לבנים, יכולה לרחוץ מעט, הואיל ואינה עושה לתענוג רק לשם מצוה. ולכאורה קשה מדוע הרמ"א היה צריך להגיע לסברא מיוחדת שרוחצת לשם מצוה, הלא אשה שלובשת לבנים רוחצת רק מקצת איברים ונכלל בהיתר של רחיצת פניו ידיו ורגליו. ולכאורה מוכח מדברי הרמ"א שאסור לרחוץ מקצת איברים אלא רק פניו ידיו ורגליו בלבד, לכן כתב היתר מיוחד לרחוץ לשם מצוה.

ונראה לדחות את הראיה, דעיין בביאור הלכה שכתב שכוונת הרמ"א שמותרת לרחוץ במים חמים. והנה לפי שיטת הרמ"א אסור בתשעת הימים לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים אלא מותר רק במים קרים, ונראה דה"ה שאסור לרחוץ אבר אחד במים חמים, ולכן הרמ"א כתב סברא מיוחדת שאשה מותרת לרחוץ במים חמים בין רגליה כיון שמתכונת לשם מצוה, אבל אה"נ אם רוצה לרחוץ במים קרים, מותרת לרחוץ מקצת איברי הגוף גם שלא לשם מצוה.

ועיין ברמ"א (סימן שפ"א ה) שנדה לא תרחוץ בשביל ללבוש לבנים. ולכאורה קשה הלא אשה שלובשת לבנים צריכה לרחוץ רק מקצת גופה, א"כ שיהיה מותר לרחוץ בין רגליה במים קרים משום היתר רחיצת פניו ידיו ורגליו, וראיתי בספר דברי סופרים סימן שפא שכתב להוכיח מדברי הרמ"א שאבל מותר לרחוץ במים קרים רק את פניו ידיו ורגליו בלבד ואסור לרחוץ מקצת גופו.

אכן יש מקום לדחות שכונת הרמ"א שאסורה לרחוץ במים חמים אבל מותרת לרחוץ במים קרים, ולפי"ז יש מקום לומר שכמו שאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים ה"ה מותר לרחוץ מקצת גופו במים קרים, ודברי הרמ"א נאמרו רק לגבי מים חמים.

חפיפת הראש

ז. יש אומרים שמותר לחפוף את הראש במים קרים באמצע תשעת הימים, במים בלבד בלי סבון, ויש אומרים שאסור לחפוף את הראש באמצע תשעת הימים, אלא מותר רק בערב שבת חזון בלבד, לכבוד שבת¹¹.

¹¹ יש להסתפק האם מותר לחפוף את הראש בתשעת הימים, או שמותר רק בערב שבת לכבוד שבת. כתב דרך החיים סימן קל ז"ל, "אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן מר"ח ואילך, אבל ראשו פניו ידיו ורגליו, מותר לרחוץ בצונן" עכ"ל. מבואר מדברי דרך החיים שמותר לחפוף את ראשו במים קרים גם באמצע תשעת הימים ולא רק בערב שבת חזון. ולכאורה תמוה מדוע התיר לחפוף את ראשו, הלא "פניו", לכאורה היינו דוקא הפנים בלבד, א"כ מדוע מתיר לחפוף את הראש.

ונראה לבאר את דברי דרך החיים בב' דרכים. א. סובר שפניו היינו כל הראש. ב. סובר שהדין שאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו, אינו דין מיוחד בפ"ו אלא מותר לרחוץ מקצת גופו במים קרים, לכן מתיר לחפוף את הראש גם באמצע ימי השבוע, משום שגם באופן שחופף את הראש עדיין הוי מקצת גופו, ומה שכתב דוקא את הראש משום שלפעמים יש חטטים בראש ויש צורך מיוחד לחפוף את הראש.

חפיפת הראש בקטנים

כתב הלבוש סעיף טז ז"ל, "וכן קטנים שיש להן חטטין בראשן נוהגין לרחצן בראשן" עכ"ל. מבואר מדברי הלבוש שקטן שיש לו חטטין מותר לחפוף, משמע שאם אין חטטין אסור לחפוף את ראשו. ולכאורה קשה שיהיה מותר לחפוף את הראש מדין היתר פניו ידיו ורגליו, ולכאורה מוכח מדברי הלבוש ד"פניו" היינו דוקא הפנים בלבד, משא"כ שערות הראש אינם בכלל הפנים ולכן אסור לחפוף את השערות.

ונראה לדחות את הראיה, דיתכן שכונת הלבוש שקטנים שיש להם חטטים מותר לחפוף את ראשם במים חמים, אבל במים קרים יש מקום לומר שגם גדול מותר לחפוף את ראשו, ועיין שו"ע (סימן שפא ג) ז"ל, "וכן מאן דאית ליה ערבוביא ברישיה, מותר לחוף ראשו בחמין, דלא גרע מאסטניס" עכ"ל. מבואר מדברי השו"ע שאדם שיש לו חטטין צריך לחפוף את ראשו דוקא במים חמים, ולפי"ז נראה שכונת הלבוש שמותר לחפוף את ראש הקטנים במים חמים.

חפיפת הראש באבל

כתב הרמ"א (סימן שפא א) ז"ל, "וכל זה מדינא אינו אסור רק שבעה, אבל אח"כ מותר ברחיצה, אלא שנהגו האידנא לאסור רחיצה כל ל' יום, ואפילו לחוף הראש אסור"

עכ"ל. מבואר מדברי הרמ"א שנהגו לאסור רחיצה במשך כל ל' יום, לכן אבל לא יחפוף את ראשו. ולכאורה קשה הלא מותר לאבל לרחוץ פ"ו ורגליו במים קרים, א"כ מדוע הרמ"א אוסר לחפוף את הראש הלא חפיפת הראש הוי מקצת איברים.

ולכאורה מוכח מדברי הרמ"א שאסור לחפוף את הראש, והיינו משום דפניו היינו רק הפנים בלבד, ודלא כדרך החיים. אכן עיין בערוך השולחן שם שכתב שכונת הרמ"א שאסור לחפוף את הראש במים חמים אבל מותר בקרים, ולפ"ז אין ראייה מדברי הרמ"א שאסור לחפוף את הראש במים קרים.

חפיפת הראש בערב שבת

כתב בית יוסף סימן תקנא ז"ל, "מצאתי כתוב בשם מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל סי' טו) לחוף הראש בערב שבת של חזון ישעיהו, הורו רבותי, ועל הרגלים לא שאלתים, ולכאורה נראה דהקילו בראש מהא דאמרינן (תענית יג:) אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, ואף הכא לא שנא" עכ"ל.

מבואר מדברי מהרי"ל בשם מהר"י מולין שמותר לחפוף את הראש בערב שבת חזון כמו שאבל רוחץ פניו ידיו ורגליו בצונן. יש להסתפק האם הוי היתר מיוחד לחפוף את הראש לכבוד שבת, או שגם באמצע שבוע תשעת הימים מותר לחפוף את הראש. והנה המהר"י מולין לומד את הדין שמותר לחפוף את הראש, מהדין הכללי שאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו, ונראה מדבריו שמותר לחפוף את ראש במשך כל תשעת הימים, מלבד ביום ט"ב, ולא רק בערב שבת חזון. ולכאורה מוכח מדבריו כמו דרך החיים שאבל מותר לחפוף את ראשו במים קרים.

אכן יעויין בדרכי משה סימן תקנא סק"ז שכתב ז"ל, "וכן הוא במהרי"ל (שם עמ' רמב סי' ט) בשבת של חזון מותר לרחוץ ראשו במים צוננים אבל לא בחמין: וב"י כתב בשם מהר"י מולין דמותר לרחוץ ראשו בחמין אבל לא פניו ידיו ורגליו אלא בצונן" עכ"ל. מבואר מדברי הדרכי משה שהיה לו גירסה אחרת בדברי מהר"י מולין שמתיר לחפוף את הראש במים חמים, ולפ"ז הוי היתר מיוחד לכבוד שבת, ולפ"ז אין ראייה שמותר לחפוף את הראש באמצע השבוע במים קרים.

בספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות תשעה באב אות ט כתב ז"ל, "אמר מהר"י סג"ל מותר לחפוף הראש בערב שבת דחזון ישעיהו, ודוקא במימי חפיפת הראש צוננין ולא חמין, ובקושי מותר גם כה"ג. וכן הנהיג לבחורים וגם הוא בעצמו עשה כן, דאמר מאחר דהוא רגיל לחוף ראשו בכל ערב שבת מתקרי חולי אצלו" עכ"ל.

מים פושרים

ח. כמו שמותר לרחוץ את פניו ורגליו במים קרים, מותר לרחוץ במים קצת פושרים, בשביל להפיג את קרירות המים, אבל אסור לרחוץ במים פושרים שיש בהם הנאת חמימות¹².

מבואר מדברי מהר"י סגל שמותר לחפוף את הראש בערב שבת חזון רק במים קרים, ומבאר שיסוד ההיתר משום שאדם שרגיל לחפוף את ראשו כל שבת, אם לא יחפוף הרי הוא בגדר חולה, מבואר מדבריו שאדם שאינו רגיל לחפוף את ראשו בקביעות, אסור לחפוף את ראשו גם בערב שבת חזון. ויש להביא ראיה מדברי מהר"י סגל שאסור לחפוף את הראש באמצע תשעת הימים, דלא כמו דרך החיים (ראיה זו הביא הגרמ"ש קליין שליט"א).

סיכום השיטות:

א. הב"י מביא שו"ת מהרי"ל בשם מהר"י מולין שמותר לחפוף את הראש בערב שבת חזון. ונראה מדברי הב"י שגרס בדברי מהר"י מולין שמותר לחפוף את הראש רק במים קרים, ונראה מדבריו עוד דאין זה היתר מיוחד לכבוד שבת חזון, אלא גם באמצע תשעת הימים מותר לחפוף את הראש במים קרים.

ב. הדרכי משה מביא בשם מהר"י מולין שמותר לחפוף את הראש רק בערב שבת חזון במים חמים והוי היתר מיוחד לכבוד שבת, ולפי"ז יתכן שבאמצע השבוע אסור לחפוף את הראש אפילו במים קרים.

ג. בספר מנהגי מהרי"ל מביא את שיטת מהר"י סגל שמותר לחפוף את הראש בערב שבת חזון רק במים קרים ומבואר מדבריו שיסוד ההיתר דכיון שרגיל לחפוף בקביעות הוי חולה. מבואר מדברי שאסור לחפוף את הראש במים קרים באמצע תשעת הימים אלא רק בערב שבת בלבד.

¹² יש להסתפק האם מותר לרחוץ בתשעת הימים את פניו ורגליו במים פושרים, או שמותר דוקא במים קרים. ועיין בתפארת למשה סימן שפא סק"א שכתב שאבל אסור לרחוץ פניו ורגליו במים פושרים שהם חמי האור, משום שאין דרך לרחוץ בחמין יותר מדאי וכשאסרו רחיצה במים חמים אסרו גם בצונן עכ"ד, והובא בפתחי תשובה שם. ונראה כמו שאבל אסור לרחוץ במים פושרים, ה"ה בתשעת הימים אסור לרחוץ במים פושרים.

כתב אשל אברהם (סימן תקנ"א טז) ז"ל, "ובפרט כשאין חמין כל כך ויש קוראים פושרים. ואולי השיעור כשחם כל כך שאילו היה נרתח על האש להעלות רתיחות

פרק ד

אופני רחיצה המותרת

רחיצה להסיר לכלכוך

א. אדם שמלוכלך בגופו, כגון צבעי, פועל בנין וכדומה, מותר לרחוץ את המקום המלוכלך בגופו במים קרים להסיר את הלכלוך, אפילו ביום ט"ב, וכן בשבוע שחל בו ט"ב¹³, אם אינו יכול להוריד את הלכלוך בלי סבון, מותר לרחוץ במים קרים עם סבון¹⁴.

ב. אדם שעשה צרכיו, מותר לנקות את פי הטבעת במים קרים במכשיר "בידן", אפילו ביום ט"ב¹⁵.

רחיצה להסיר זיעה

ג. יש אומרים שבמקומות שחם מאוד, מותר בתשעת הימים, וכן בשבוע שחל בו ט"ב לרחוץ את כל גופו במים קרים להסיר את הזיעה, דהוי כמו רחיצה להסיר לכלוך, והדבר מסור ללב ירא ה' מתי להקל בזה, ומותר לרחוץ אפילו עם סבון באופן שאינו יכול להסיר את הזיעה בלי סבון. ויש אומרים שגם אדם שמזיע הרבה לא יתרחץ, אלא רק אדם שנודף ממנו ריח רע מחמת הזיעה¹⁶.

וערבו בו צונן והיו החמים מרובים מהצוננים היה חם כל כך הרי זה סגנון חמין להא מלתא וכדומה. אך יותר נראה שהוא כפי מה שהוא בלשון בני אדם חמין ולא פושרין, ופושרין קיל בזה לכולי עלמא" עכ"ל. ועיין בספר אשרי האיש פרק סט אות מג שמותר לערב מים להפיג את הצינה ובלבד שלא יהנה מחום המים.

¹³ שו"ע סימן תקנד ט; שו"ע סימן תריג א. ועיין משנה ברורה סק"א שירחץ רק במקום המטונף ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות, מותר לרחוץ את כל גופו במים קרים להסיר את הלכלוך ויכוין שאינו רוחץ להנאת רחיצה אלא רק להסיר לכלכוך עכ"ד. וכן פסק אור לציון ח"ג פרק כז ה.

¹⁴ שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכז.

¹⁵ עיין שו"ע סימן תקנד ט; סימן תריג א.

¹⁶ נחלקו פוסקי זמננו האם מותר להתרחץ במים קרים במקומות שמזיעים הרבה, ויש כמה שיטות.

דברי אגרות משה

כתב בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ח"ד סימן פד) ז"ל, "ולגבי שאלת בני הישיבה אם ביום חום מותר לרחוץ אחר ר"ח אב, עד ערב ת"ב, מאחר שמכונים להסיר הזיעה, ולא מחמת תענוג, באמת יש להקל" עכ"ל.

דברי שבט הלוי

כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן ע"ז) ז"ל, "בענין הרחיצה, לפי מנהג שלנו כל תשעת הימים אין לרחוץ רק פניו וידי ורגליו בצונן, ובלי סבון, כמבואר במג"א בשם הלבוש, ובשאר אחרונים. מכל מקום פה אה"ק שלפעמים החום גובר ומזיעים הרבה - מותר לרחוץ גם כל גופו בצונן - ויעשה זה דרך אברים אברים לא בבת אחת, והדבר מסור ללב ירא ה' מתי להקל בזה" עכ"ל. מבואר מדברי שבט הלוי שאדם שמזיע הרבה מותר לרחוץ את כל גופו במים קרים אבר אבר. וצ"ב מה המקור להקל לרחוץ אבר אבר.

ונראה שמקור הדברים נובע מהסוגיא בשבת דף מ שאסור לרחוץ את כל גופו בשבת במים חמים שהוחמו בערב שבת, ולפי שיטת רב מותר לרחוץ את כל גופו אבר אבר, ביאור הדברים דכיון שאינו רוחץ את כל גופו בבת אחת, אלא אבר אבר הרי הוא משנה מצורת הרחיצה הרגילה ולא אסרו חכמים בכה"ג. ועיין בשו"ע סימן שכו א שפסק להלכה כמו שיטת שמואל שאסור לרחוץ את כל גופו במים חמים, אפילו אם רוחץ אבר אבר.

אכן יעויין ברשב"א ובר"ן בשבת דף מ שכתבו שאפילו שלפי שיטת תוס', וכן פסק הרמ"א סימן תקיא, אסור לרחוץ את כל גופו ביום טוב במים חמים שהוחמו בערב יום טוב, מכל מקום מותר לרחוץ את כל גופו אבר אבר, ולגבי איסור רחיצה ביום טוב גם שמואל מודה לרב שמותר לרחוץ אבר אבר, וכן פסק המשנה ברורה סימן תקיא סק"ח. מבואר שאפילו שחכמים אסרו לרחוץ ביום טוב את כל גופו במים חמים, מכל מקום רחיצה של אבר אבר אינה בכלל הגזירה, דכיון שרוחץ את כל אבר בפני עצמו אינו נחשב שרוחץ את כל גופו.

ולפי"ז יש מקום לומר שגם לגבי איסור רחיצה בתשעת הימים כיון דהו איסור רחיצה רק משום מנהג, יש מקום להקל באופן שרוחץ אבר אבר, כיון שמשנה מצורת הרחיצה הרגילה. אכן בדברי הפוסקים הקדומים לא נזכר היתר זה, אלא שהשבט הלוי כתב סברא זו בתור סניף להקל לאדם שמזיע הרבה.

ד. מי שנוהג להקל לרחוץ את כל גופו מחמת זיעה, לא יתרחץ במקוה, שלא לפרוץ את גדר איסור רחיצה, אלא יתרחץ בביתו בצינעה¹⁷.

דעת מרן החזו"א זצ"ל

מצינו סתירה בדעת מרן החזו"א זצ"ל האם התיר להתרחץ בתשעת הימים לאדם שמזיע הרבה.

בהקדמה לספר נחלת אליהו כתב מרן הגר"ח ק שליט"א ז"ל, "עוד רשום אצלי שהרר"א זצ"ל רצה להתיר לבני הישיבה שמזיעין ביותר לעשות מקלחת (שקורין טוש) בתשעת הימים, ומרן החזו"א זצ"ל לא הסכים" עכ"ל.

בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן שנ) כתב ז"ל, "וכעת כתב לי ידידי הרב חנוך העניך קרלנשטיין שליט"א זצ"ל: שמעתי מאמור"ר שליט"א ששמע ממרן החזו"א זצ"ל דבני תורה אשר מצטערים מאוד ע"י זיעה כו', ומפריע ללהם ללימודם, מותרים להתרחץ בחודש אב בתשעת הימים, ובלי סבון" עכ"ל.

דברי אור לציון

כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כז הערה ה) ז"ל, "ואפילו אם מצטער בזיעה לא ירחץ אף בצונן. וכדאי הוא בית אלוקינו לאבד עליו רחיצה בשבוע זה. (ראה תענית דף י"ג ע"א). והרי אף האבל אינו רוחץ במשך שבוע אף בצונן, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן שפ"א סעיף א', ואבלים אנו על חרבן בית מקדשינו. ורק אם מצטער הרבה באופן שאינו יכול לסבול את ריח הזיעה, מותר לו לרחוץ. דהוי כדין אבל שהוא אסטניס שמותר לו לרחוץ, כמבואר בשו"ע שם סעיף ג'. (וראה גם במ"ב בסימן תר"ג ס"ק ב', ע"ש). וכל אדם יאמוד עצמו שאם הוא בגדר זה, יוכל לרחוץ" עכ"ל.

סיכום ג' שיטות:

א. יש אומרים שאדם שמזיע הרבה מותר לרחוץ את כל גופו בב"א במים קרים (אגרות משה). ב. יש אומרים שירחוץ את גופו אבר אבר, ולא ירחוץ את כל גופו בב"א (שו"ת שבט הלוי). ג. יש אומרים שלא יתרחץ אלא רק באופן שנודף ממנו ריח זיעה (מרן החזו"א זצ"ל; אור לציון).

¹⁷ שמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א.

רחיצה לרפואה

ה. מותר לרחוץ בתשעת הימים במים חמים לשם רפואה, כגון אשה מעוברת שעומדת קרוב לזמן הלידה, וכן יולדת, מלבד ביום ט"ב¹⁸.

ו. אדם שעלה חומו, מותר לעשות אמבטיה להוריד את החום¹⁹.

ז. מי שצריך לרחוץ רגליו כל יום למנוע פצעים וגירויים, מותר אפילו עם סבון לפי הצורך²⁰.

שחיה

ח. אסור לשחות בבריכה בתשעת הימים, וכן בשבוע שחל בו לספרדים, אפילו מי ששוחה לצורך בריאות וחיזוק גופו²¹.

רחיצת קטן

ט. תינוק עד גיל ארבע שנים מותר לרחוץ כל יום בתשעת הימים במים חמים, מלבד ביום ט"ב²².

י. ילדים שהגיעו לגיל חינוך להתאבל על ירושלים, לא יתרחצו בשבוע שחל בו תשעה באב. ויש אומרים שגיל חינוך על אבילות ירושלים בגיל עשר²³.

¹⁸ שער הציון סימן תקנ"א סקצ"ד.

¹⁹ שער הציון סימן תקנ"א סקצ"ד.

²⁰ הוראת מרן הגר"נ קרליץ, מובא בספר קרא עלי מועד פרק ג הערה יג.

²¹ הליכות שלמה פרק יד, אורחות הלכה הערה 61.

²² עיין שו"ע סימן תרטז א שמותר לרחוץ קטנים ביום כיפור משום דהיינו רבתייהו, והיינו שזהו צורת הגידול של התינוק שרוחצים אותו כל יום. ועיין מג"א סק"א שכתב בשם הלבוש שבזמן הזה אין נוהגין לרוחצן ולסוכן כלל ולכן אין לרחוץ קטנים ביום כיפור, וכן פסק משנה ברורה סק"ג. ולפי"ז ה"ה אין לרחוץ תינוק ביום ט"ב, ונראה שהחמירו דוקא ביום כיפור וה"ה ביום ט"ב, אבל בתשעת הימים מותר לרחוץ קטנים עד גיל שלוש ארבע במים חמים, משום דהיינו רבתייהו, וכן פסק בספר חנוך לנער פרק כא הערה ד.

²³ יש להסתפק בילדים שהגיעו לגיל חינוך על אבילות ירושלים, האם מותרים להתרחץ בשבוע שחל בו ט"ב או לא.

כתב בספר אור לציון ח"ג פרק כז ה ז"ל, "ונראה שאין לאסור רחיצה לקטנים פחותים מגיל בר מצוה בשבוע זה, ואף אם הגיעו לחינוך. וראה במ"ב שם ס"ק צ"ג ובשו"ע יו"ד סימן שפ"א סעיף ו' וביד אברהם שם. (וראה גם בספר אור לציון תשובות ח"א חאו"ח סימן ל"ח, ע"ש). ואם יודעים להתרחץ לבד, לא ירחצום הגדולים, ואם לא יודעים להתרחץ לבד, רשאים הגדולים לרחצם" עכ"ל.

ולכאורה יש להקשות על דברי אור לציון מדברי השו"ע סימן תקנ"א יד שאסור לגדולים לספר קטנים, ועיין במג"א שכתב ב' דרכים. א. דאיירי בקטן שהגיע לגיל חינוך. ב. משום עגמת נפש של הגדולים, וכן כתב המשנה ברורה סקפ"א. וקשה כיון שמבואר בשו"ע שאסור לגדול לספר קטן, עכ"פ בקטן שהגיע לגיל חינוך למצות אבילות, ולפי"ז נראה דה"ה שאסור לקטן שהגיע לגיל חינוך להתרחץ.

ונראה שיש מקום לומר שדוקא לגבי תספורת פסק השו"ע שאסור לספר קטן, משום שתספורת אסורה מדינא דגמרא, משא"כ לגבי רחיצה שמותרת מדינא דגמרא אלא שאסור רק מדין מנהג לכן לא החמירו על קטנים.

אכן יעויין ברמ"א בסעיף י שכתב שיתן כוס של הבדלה לתינוק, ועיין במג"א וכן במשנה ברורה סק"ע שיתן דוקא לתינוק שלא הגיע לגיל חינוך להתאבל על ירושלים. מבואר מדברי המג"א ומשנ"ב שאיסור אכילת בשר ושתיית יין נוהג גם בקטנים, אפילו שאיסור אכילת בשר רק משום מנהג ומדינא דגמרא מותר לאכול בשר בשבוע שחל בו ט"ב ואסור רק בסעודה מפסקת, אפ"ה אסור גם לקטנים, לפי"ז נראה כמו שאיסור אכילת בשר ושתיית יין נוהג גם בקטנים, ה"ה שאיסור רחיצה נוהג בקטנים.

ועיין במשנה ברורה סימן תקנ"א סקצג שכתב ז"ל, "וכן קטנים שיש להם חטטין בראשן נוהגין לרחצן בראשן" עכ"ל. מבואר שקטנים שאין להם חטטין אסור לרוחצם.

סיכום דיני אבילות בקטן:

א. אסור לספר קטן שהגיע לחינוך להתאבל על ירושלים, ויש אומרים אפילו שלא הגיע לגיל חינוך (שו"ע סעיף י; משנה ברורה סקפ"א; שער הציון סקצ"א).

ב. קטן שהגיע לחינוך אסור לאכול בשר ולשתות יין, אבל אם לא הגיע לחינוך מותר לאכול בשר (מג"א סקל"א) ויש אומרים שגם קטן שלא הגיע לגיל חינוך אסור לאכול בשר ולשתות יין (משנה ברורה סק"ע).

ג. נראה כמו שקטן שהגיע לגיל חינוך אסור להסתפר ואסור לאכול בשר ולשתות יין, ה"ה אסור להתרחץ בשבוע שחל בו ט"ב.

יא. יש להקל לילדים שהגיעו לגיל חינוך, להתרחץ מ"ח אב עד שבוע שחל בו ט"ב²⁴.

טבילה לתוספת קדושה

יב. מי שרגיל לטבול במקוה בבוקר לפני התפילה, לשם תוספת קדושה, מותר לטבול גם בתשעת הימים²⁵.

ספר הפרנס סימן רעב ז"ל, "שבת שחל ט' באב להיות בתוכה דהיינו כל השבוע אחר השבת אסור לספר ולכבס ואפילו להניח עד אחר ט' באב, ולקטנים רוחצים את הראש ומכבסין את סמרטוטין שלהם שקורין ווינדלין אחד אחד ולא הרבה ביחד" עכ"ל.

²⁴ עיין חיי אדם שפסק לגבי איסור תספורת וכיבוס שיש להקל לקטנים מ"ח אב ואסור רק בשבוע שחל בו ט"ב, וכן פסק משנה ברורה סימן תקנ"א סקפ"ב. ולפי"ז ה"ה יש להקל לקטן שהגיע לגיל חינוך להתרחץ עד שבוע שחל בו ט"ב, וכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א.

ושמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א להקשות שיסוד דברי החיי אדם שאוסרים על קטנים רק דברים שאסורים מדינא ולא מדין מנהג ולכן מותר לקטנים איסור תספורת וכיבוס עד שבוע שחל בו ט"ב ואינם אסורים מ"ח אב משום דאסור רק מדין מנהג, ולפי"ז היה צריך להיות שלא יהיה על קטן איסור רחיצה כלל גם בשבוע שחל בו ט"ב, משום שגם בשבוע שחל בו, איסור רחיצה רק מדין מנהג בלבד, וקשה שמדברי המשנה ברורה סקצ"ג מוכח שיש איסור רחיצה בקטנים, שהרי מתיר לרחוץ רק קטנים שיש חטטין בראשם עכ"ד.

²⁵ ערוך השולחן סימן תקנ"א לה; שבט הלוי ח"ז סימן עג סק"ג; וכן שמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א.

פרק ה

רחיצה בערב שבת חזון

לפי הספרדים שנהגו לאסור רחיצה רק בשבוע שחל בו ט"ב, מותר בערב שבת חזון לרחוץ את כל הגוף במים חמים עם סבון, וכן מותר לטבול במקוה חם, אפילו אדם שלא מקפיד לטבול כל שבת (כף החיים סימן תקנא רב). אבל לפי מנהג האשכנזים לאסור רחיצה מ"ח אב, יש לדון מה מותר לרחוץ בערב שבת חזון, ונבאר את פרטי הדינים בפרק לפנינו.

ר"ח בערב שבת

א. ר"ח אב שחל בערב שבת, אדם שרגיל להתרחץ תמיד בערב שבת לכבוד שבת, מותר לרחוץ את כל גופו במים חמים עם סבון, וכן מותר לחפוף את ראשו במים חמים עם שמפו²⁶.

פניו ידיו ורגליו

ב. אדם שרגיל כל ערב שבת לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים, מותר לרחוץ בערב שבת חזון את "פניו ידיו ורגליו", במים חמים בלי סבון, ויש אומרים שמותר עם סבון²⁷.

²⁶ משנה ברורה סימן תקנ"א סקפ"ט; ועיין הליכות שלמה פרק יד יט שהוסיף שמותר עם סבון.

²⁷ כתב הרמ"א סימן תקנ"א טז ז"ל, "ונוהגין שלא לרחוץ, אפילו בצונן, מראש חודש ואילך. ואפילו בערב שבת של חזון אסור לרחוץ כי אם ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן. ויש מקילים בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת" עכ"ל. שיטת הרמ"א שמותר לחפוף את הראש בלבד במים חמים, אבל פניו ידיו ורגליו אסור במים חמים אלא רק במים קרים. ועיין בחיי אדם שכתב ז"ל, "ונראה לי שהוא הדין ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין, מי שרגיל בכל ערב שבת" עכ"ל. וכן פסק משנ"ב סקצ"ז.

ועיין משנה ברורה סקצ"ו שפסק בשם הלבוש ומג"א שבערב שבת מותר לחפוף את הראש במים חמים בלבד בלי סבון. ונראה שלפי המשנה ברורה ה"ה לגבי רחיצת פניו ידיו ורגליו, מותר במים חמים בלי סבון, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן עז סק"א. אכן מרן החזו"א זצ"ל הורה שלכבוד שבת מותר לרחוץ עם סבון, ויבואר להלן בס"ד.

ג. אדם שאינו רגיל לרחוץ כל ערב שבת, ירחץ את "פניו ידיו ורגליו", במים קרים בלבד²⁸.

²⁸ **משנה ברורה סקצ"ז.** וצ"ב מדוע התיירו לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים רק רק לאדם שרגיל לרחוץ כל ערב שבת, ויש בזה ד' דרכים.

א. יש אומרים שאדם שמקפיד לרחוץ כל ערב שבת, הרי"ז כמו שעשה נדר לרחוץ לכבוד שבת ולכן התיירו לו לדחות את דין האבילות ולרחוץ גם בערב שבת חזון שלא יעבור על הנדר, משום שלא עדיף קיום מנהג האבילות מקיום קבלתו בתורת נדר, אבל אם מבטל את הרחיצה לפעמים מוכח שלא קיבל על עצמו לגמרי בתור נדר (הליכות שלמה פרק יד אורחות הלכה הערה 64).

ב. יש אומרים שאדם שמקפיד לרחוץ כל ערב שבת, אם לא ירחץ בערב שבת חזון הרי זה נראה שמזלזל בכבוד שבת, אבל אם לפעמים מבטל את הרחיצה משום טירדת עסקיו, א"כ אם לא ירחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים, אי"ז זלזול בכבוד שבת, כיון שאפשר לתלות שאינו רוחץ משום שהוא טרוד, ואדרבה אם ירחוץ בערב שבת חזון הרי זלזול באבילות (ביאור הגרמ"ש קליין שליט"א).

ג. נראה לבאר שאדם שמקפיד לרחוץ כל ערב שבת, מוכח שמתכוין לרחוץ לשם מצוה לכן מותר לרחוץ בערב שבת חזון. אבל אדם שלא מקפיד לרחוץ ולפעמים מבטל את הרחיצה אסור לרחוץ, כיון שגם כעת יתכן שלא מתכוין לרחוץ לשם מצוה אלא לשם תענוג.

ד. נראה לבאר באופן אחר שאדם שמבטל לפעמים את הרחיצה אסור לרחוץ אפילו אם באמת מתכוין עכשיו לרחוץ לשם מצוה, ביאור הדברים שיסוד ההיתר לרחוץ משום שמצות רחיצה לכבוד שבת דוחה את מצות האבילות, והנה מצות רחיצה בערב שבת אינה מצוה גמורה, (עיין משנה ברורה סימן רס סק"א שאדם שרוחץ לכבוד שבת מקבל שכר ומי שלא רוחץ לא נענש ע"ז). אכן איסור רחיצה בתשעת הימים ג"כ אינו איסור מעיקר הדין אלא מדין מנהג, ולכן מצות רחיצה בערב שבת דוחה את איסור רחיצה מדין מנהג. ונראה שלגבי אדם שמקפיד לרחוץ כל ערב, לגביו מצות רחיצה בערב שבת נחשב מצוה גמורה ויש בכוחה לדחות את איסור רחיצה מדין מנהג. אבל לגבי אדם שמבטל לפעמים את הרחיצה, כלפיו מצות רחיצה בערב שבת אינה מצוה גמורה ואין בכוחה לדחות את המנהג לאיסור רחיצה.

רחיצת כל הגוף

ד. בערב שבת חזון לא ירחוץ את כל הגוף, אפילו במים קרים, אפילו אדם שמקפיד לרחוץ את כל גופו, כל ערב שבת, וראה הערה²⁹.

²⁹ שיטת חיי אדם ומשנה ברורה שאדם שרגיל לרחוץ גופו כל ערב שבת, בערב שבת חזון מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בלבד במים חמים, אבל אסור לרחוץ את כל גופו אפילו במים קרים. ועיין בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן שנ שכתב ששמע ממרן האגרות משה זצ"ל שאדם שמקפיד לרחוץ את כל גופו בערב שבת במים חמים, מותר להתרחץ גם בערב שבת חזון במים חמים כל גופו עכ"ד. ושמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א שמצדד ג"כ להורות להקל לרחוץ בערב שבת חזון את כל הגוף במים חמים, כיון שבזמנינו כל האנשים מקפידים להתרחץ בערב שבת, ובצירוף שמזיעים מאוד במקומינו עכ"ד.

מבאר את דעת חיי אדם ומשנה ברורה

שו"ע (סימן רס א) "מצוה לרחוץ הגה: כל גופו. ואם אי אפשר לו, ירחוץ (טור) פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש. ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בערב שבת" עכ"ל. מבואר מדברי הרמ"א שיש מצוה לרחוץ את כל הגוף לכבוד שבת. וצ"ב א"כ מדוע בערב שבת חזון התירו החיי אדם ומשנה ברורה לרחוץ רק את פניו ידיו ורגליו בלבד ואסרו לרחוץ את כל הגוף.

ונראה לבאר דהנה איתא בגמ' שבת דף כה ב דאמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין, ודומה למלאך ה' צבאות. מבואר מהגמ' שיש מצוה לרחוץ את פניו ידיו ורגליו לכבוד שבת, אכן מצות רחיצת כל הגוף לא מוזכר בגמ'.

כתב ברכי יוסף סימן רס סק"א ז"ל, "והדבר ברור דדעת הטור דרחיצת הגוף היא מצוה מן המובחר, דאם עשאה מצוה גדולה ונוטלין עליה שכר, שעושה כבוד גדול לשבת. ואי לא עביד הכי אינו עובר על מצוה, ואין לו סרך עונש. וכן כתב מור"ם בדרכי משה גבי לחוף ראשו דמקבל עליה שכר אם מקיימה, אבל לא נענש עליה אם אינו מקיימה, משם אור זרוע. וכיוצא בזה הוא רחיצת הגוף לדעת הטור, ומדרגה אחרת הוא לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, דבזה אין לו להתרשל" עכ"ל. מבואר מדברי הברכי יוסף שיש ב' דרגות נפרדות. א. רחיצת כל הגוף היא מצוה מן המובחר. ב. רחיצת פניו ידיו ורגליו אין להתרשל בזה.

ולפי"ז נראה לבאר את שיטת החיי אדם ומשנה ברורה שגם אדם שרגיל לרחוץ את כל גופו כל שבת, בערב שבת חזון מותר לרחוץ רק את פניו ידיו ורגליו במים חמים ואסור לרחוץ את כל גופו, כיון שמצות רחיצת פניו ידיו ורגליו היא מצוה יותר גמורה, והיא מדינא דגמרא, לכן מצוה זו דוחה את איסור רחיצה מדין מנהג, אבל מצות רחיצת כל הגוף היא בגדר הידור ופחות חיוב, לכן מצות רחיצת כל הגוף אינה דוחה את איסור רחיצה מדין מנהג.

טבילה בערב שבת

כתב מג"א סקמ"א ז"ל, "אבל לרחוץ כל גופו, נוהגים כל אדם איסור (ד"מ). ומי שטובל בכל ערב שבת לשם מצוה, מותר לטבול גם בשבת זו (של"ה). מיהו מי שמבטלה לפעמים מפני שטרוד בעסקיו או מפני הצינה, גם עכשיו אסור לטבול" עכ"ל.

מבואר מדברי המג"א שמתיר לטבול במקוה בערב שבת ואוסר לרחוץ את כל גופו לכבוד שבת. ולכאורה יש להקשות הלא מצות טבילה בערב שבת לא נזכר כלל בגמ' אלא בזוהר, ואילו מצות רחיצה בערב שבת נזכר בגמ' עכ"פ לגבי פניו ידיו ורגליו, א"כ מדוע המג"א מתיר לטבול לכבוד שבת ואוסר להתרחץ לכבוד שבת ומתיר רק לחפוף את הראש בלבד. ועוד יש להקשות דעיינן בערוך השולחן שפסק שאדם שרגיל לטבול כל בוקר לפני התפילה לשם תוספת קדושה, מותר לטבול בתשעת הימים. וקשה הלא טבילה לשם תוספת קדושה היא טבילת רשות לגמרי, א"כ כיצד יתכן שמותר לטבול לשם תוספת קדושה ואסור לרחוץ את כל גופו לכבוד שבת, אפילו דהוי קצת מצוה.

ונראה ליישב שיסוד מצות רחיצה בערב שבת משום עונג שבת (רבינו ירוחם, הובא ברכי יוסף סימן רס), והיינו שיסוד מצות רחיצה בערב שבת שיהיה לאדם תענוג ונקיות מהרחיצה, והנה יסוד הדין שאבל אסור ברחיצה, לא להנות מתענוג רחיצה נמצא דהוי ב' דינים סותרים שהשבת מחייבת תענוג רחיצה והאבילות דורשת שלא יהיה תענוג, משא"כ יסוד מצות טבילה בערב שבת, אי"ז טבילה לשם תענוג כלל אלא רק לשם תוספת בקדושת שבת, וכן טבילה לפני תפילת שחרית אינה טבילה לשם תענוג כלל, לכן אפילו שמצות טבילה היא מצוה קלושה יותר, הרי היא מותרת משום שאינה סתירה לאבילות, כיון שטובל לשם קדושה ולא לשם תענוג כלל, משא"כ מצות רחיצה בערב שבת הרי היא סתירה לאבילות, כיון שמתרחץ בשביל לקבל את תענוג הרחיצה.

חפיפת הראש

ה. אדם שרגיל כל ערב שבת לחפוף את ראשו במים חמים, מותר בערב שבת חזון לחפוף את ראשו במים חמים בלבד, בלי שמפו, ויש אומרים שמותר לחפוף את הראש עם שמפו³⁰.

³⁰ רמ"א סימן תקנ"א טז. ועיין בלבוש, מג"א ומשנ"ב שפסקו שמותר לחפוף את הראש במים חמים בלי סבון. אכן הגר"ח קנייבסקי שליט"א מעיד בשם מרן החזו"א זצ"ל שהורה שמותר לחפוף את הראש עם סבון. וצ"ב הלא מקור דין זה שאסור לחפוף את הראש עם סבון נובע מדברי הלבוש ומג"א. ונראה שלא מסתבר שהחזו"א יחלוק על דברי הלבוש ומג"א, א"כ מדוע הורה החזו"א שמותר לחפוף את הראש עם סבון. ונראה לבאר בס"ד ונקדים הקדמה אחת.

מבאר את שיטת הרמ"א

שיטת הרמ"א שמותר בערב שבת חזון לחפוף את הראש במים חמים ואילו את פניו ידיו ורגליו אסור לחפוף במים חמים. והחיי אדם הוסיף על דברי הרמ"א ומתיר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים. וצ"ב מדוע התיר הרמ"א לחפוף את הראש בלבד במים חמים, ולא התיר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים, הלא יש מצוה לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים לכבוד שבת, כמבואר בשו"ע סימן רס.

כתב בספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות תשעה באב אות ט ז"ל, "אמר מהר"י סג"ל מותר לחפוף הראש בערב שבת דחזון ישעיהו, ודוקא במימי חפיפת הראש צוננין ולא חמין, ובקושי מותר גם כה"ג. וכן הנהיג לבחורים וגם הוא בעצמו עשה כן, דאמר מאחר דהוא רגיל לחוף ראשו בכל ערב שבת מתקרי חולי אצלו" עכ"ל. מבואר מדברי מהרי"ל שיסוד ההיתר לחפוף את הראש בערב שבת, משום שאדם שרגיל לחפוף את הראש כל שבוע, אם לא יחפוף הוי חולה.

ונראה שיסוד הדין שכתב הרמ"א שמותר לחפוף את הראש במים חמים בערב שבת חזון, אי"ז היתר משום מצות רחיצה בערב שבת, אלא יסוד ההיתר הוא דכיון שאנשים רגלים לחפוף את הראש כל ערב שבת, מימלא הוו בגדר חולה או איסטניס אם לא יחפפו את הראש. ואפילו שהמהרי"ל התיר לחפוף את הראש רק במים קרים, הרמ"א התיר יותר לחפוף במים חמים, כיון שלפעמים יש בראש חטטים וצריך לחפוף דוקא במים חמים. ונראה שהרמ"א סובר שמצות רחיצה לכבוד שבת אינה דוחה את דין האבילות כלל אלא שמתיר לחפוף את הראש רק משום חולי. משא"כ החיי אדם חולק על שיטת הרמ"א וסובר שמותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים חמים, והיינו משום

טבילה בערב שבת

ו. אדם שמקפיד לטבול כל ערב שבת, מותר לטבול בערב שבת חזון במקוה של מים קרים, אם קשה לו לטבול במקוה של מים קרים, או שיש רק מקוה של מים חמים, מותר לטבול במקוה של מים חמים, בתנאי שלא מבטל את הטבילה בשום פעם, אבל אדם שלפעמים אינו טובל בערב שבת, אסור לטבול בערב שבת חזון אפילו במים קרים³¹.

שמצות רחיצה בערב שבת דוחה את מצות אבילות, לכן מתיר לרחוץ פניו ורגליו במים חמים אפילו דהוי רחיצה של תענוג. וצ"ב מדוע החיי אדם חולק על הרמ"א.

ושמעתי מאת הגרמ"ש קליין שליט"א לבאר שיסוד שיטת הרמ"א שאסור להתרחץ בערב שבת חזון, משום שהרמ"א אזיל לשיטתו שפסק בסעיף א שלא לובשים בגדי שבת בשבת חזון, והיינו משום שהאבילות נוהגת גם בשבת, לכן פסק הרמ"א שאסור להתרחץ בערב שבת חזון. אבל לפי מה שפסק הגר"א שמותר ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, וכן היה מנהג וילנא, והיינו משום שלא נוהג אבילות בשבת, לכן פסק החיי אדם שמותר לרחוץ בערב שבת את פניו ורגליו במים חמים לכבוד שבת עכ"ד.

היוצא מדברינו שיש חילוק מהותי בין שיטת רמ"א לשיטת חיי אדם ומשנה ברורה, שלפי שיטת הרמ"א מצות רחיצה בערב שבת אינה דוחה כלל את דין האבילות, אלא שמותר לחפוף את הראש במים חמים משום חולי. אבל לפי שיטת חיי אדם ומשנ"ב מותר בערב שבת לרחוץ את פניו ורגליו במים חמים, משום שמצות רחיצה בערב שבת דוחה את איסור רחיצה מדין האבילות.

והנה הלבוש ומג"א פסקו שמותר לחפוף את הראש בערב שבת דוקא בלי סבון. ונראה בביתאור הדברים שחפיפת הראש עם סבון יש בזה תוספת עונג לכן פסקו שיחפוף את הראש בלי סבון. ונראה לחדש דכל מה שפסקו הלבוש ומג"א שיחפוף את הראש בלי סבון, כל זה רק לפי שיטת הרמ"א שבעצם אסור להתרחץ בערב שבת חזון אלא מותר לחפוף את הראש משום חולי, לכן פסקו שיחפוף בלי סבון שיהיה פחות עונג. אבל לפי שיטת הגר"א וחיי אדם שמעיקר הדין מותר לרחוץ את פניו ורגליו במים חמים לכבוד שבת, והיינו משום שמצות רחיצה דוחה את מצות אבילות, לפי"ז נראה שמותר לרחוץ במים חמים עם סבון, לכן הורה מרן החזו"א זצ"ל שמותר לחפוף את הראש עם סבון.

³¹ משנה ברורה סימן תקנא סקצ"ה. ועיין שער הציון סקצ"ח שכתב שמותר לטבול דוקא שלא בחמין, דבחמין ודאי רחיצה של תענוג היא עכ"ד. ועיין בכף החיים סקר"ב

סמוך לשבת

ז. ראוי להתרחץ דוקא סמוך לשבת³².

טבילה בשבת בבוקר

ח. אדם שרגיל לטבול במקוה בכל שבת בבוקר, טבילה לשם תוספת קדושת שבת, מותר לטבול בשבת חזון בבוקר³³.

שכתב בשם תוספות חיים על חיי אדם שאדם שקשה לו לטבול בצונן או שיש רק מקוה חם, מותר לטבול במים חמים.

³² כתב ספר הפרנס סימן רע"ז ל, "ר"ח אב שחל להיות בע"ש נהגו פה ברוטענבער"ג לרחוץ במרחץ בו ביום מפני כבוד השבת וכן בשבת מחליפין בגדיהם, וביום ו' ח' באב אין בו רחיצה אבל רוחצין את הראש סמוך להכנסת כלה ואין מחליפין בגדיהם באותה שבת כ"א כתונת לבדה ואותה שבת שהוא ט' באב אסור בתשמיש המטה" עכ"ל.

מבואר מדברי ספר הפרנס שצריך להתרחץ דוקא סמוך לשבת, וצ"ב מהו יסוד דין זה. ונראה לבאר לפי הרמב"ן שרחיצה הוי הנאה שנמשכת לאחר זמן. לכן ראוי להתרחץ דוקא סמוך לשבת כדי שתענוג הרחיצה יהיה בתוך שבת. וכן פסק בספר הליכות שלמה פרק יד אורחות הלכה הערה 63.

³³ המג"א כתב שמותר לטבול בערב שבת דוקא אדם שמקפיד לטבול כל ערב שבת. ועיין כף החיים סימן תקנ"ב ז"ל, "ונראה דה"ה דמי שדרכו לטבול בכל יום שבת בבוקר, כמו שכתבנו לעיל סימן רס אות ו, דמותר לטבול גם בשבת חזון, ואפילו לנהגין כסברא ראשונה הנזכרת, משום דלא גרע מבשר ויין דשרי" עכ"ל. מבואר מדברי כף החיים שמותר לטבול בשבת חזון בבוקר, דכיון שבשבת אין איסור לאכול בשר ולשתות יין, ה"ה לא נוהג איסור רחיצה.

ועיין בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סימן ה אות סג) ז"ל, "ונסתפקתי לענין טבילה בתקנת עזרא אי שרי בשבוע זאת, ועכ"פ בשבת ודאי יש להקל" עכ"ל. מבואר מדברי המהרי"ל ד שמסתפק האם מותר לטבול טבילת עזרא בתשעת הימים וכתב שבשבת יש להקל, והיינו כיון שבשבת מותר לאכול בשר ויין לכן גם יהיה מותר לטבול בשבת.

והנה יש להקשות על הכף החיים שכתב שאדם שדרכו לטבול כל שבת בבוקר, מותר לטבול בשבת חזון כיון שמותר לאכול בשר ויין. וצ"ב מדוע לא התיר גם לאדם שלא רגיל לטבול, דכיון שכתב דכמו שמותר לאכול בשבת בשר ויין לא נוהג כלל אבילות בשבת, א"כ יהיה מותר לטבול גם אדם שאין דרכו לטבול כל שבת.

ונראה שיש מקום לפקפק בעיקר דברי כף החיים, דהלא כל אבל בעלמא אסור לרחוץ גם בשבת, משום דאיסור רחיצה הוי אבילות שבצינעא, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן ת, ולפי"ז יש מקום לומר שגם איסור רחיצה מדין אבילות בתשעת הימים נוהג גם בשבת משום דהוי דברים שבצינעא. ואפילו שבשבת מותר לאכול בשר ולשתות יין, נראה שאין הכרח לומר שכמו שהתירו לאכול בשר בשבת, דה"ה מותר ג"כ איסור רחיצה בשבת חזון, דיתכן שהתירו רק את איסור אכילת בשר משום מצות עונג שבת, כמו כל אבל בעלמא שמותר לאכול בשר ואסור ברחיצה, ונראה כמו שאבל בעלמא אסור ברחיצה גם בשבת, יש לומר שגם בשבת חזון נוהג איסור רחיצה משום דהוי דברים שבצינעא.

ונראה שלכן כף החיים התיר רק לאדם שרגיל כל שבת לטבול, ונראה שמתיר משום ס"ס. א. יש צד לומר דכיון שטובל לשם תוספת קדושה, ליכא איסור משום דנחשב טבילת מצוה. ב. את"ל דלא נחשב טבילת מצוה, כיון דהוי טבילת רשות בעלמא, מכל מקום יש צד לומר שלא נוהג בשבת איסור רחיצה, אפילו שבאבל דעלמא אסור ברחיצה גם בשבת, היינו משום שאבל אסור ברחיצה מעיקר הדין לכן אסור גם בשבת, משא"כ בתשעת הימים, כיון שאיסור רחיצה מדין מנהג, יתכן שלא נהגו לאסור רחיצה בשבת. אבל לאדם שלא רגיל לטבול כל שבת, לא התיר לטבול בשבת חזון בלבד, דכיון שלא רגיל לטבול כל שבת, הרי הוא טובל לשם תענוג, ויש מקום לומר שאיסור רחיצה נוהג גם בשבת.

דברי אשל אברהם

כתב (בוטשאטש) סימן תקנא ז"ל, "אודות טבילה דתקנת עזרא ז"ל בשבת חזון, נראה דלכולי עלמא אין שום צד קפידא בזה על הנוהג כן בזמנים אחרים וטובל גם אז, כי בשבת קודש פשיטא דעדיף למעט באיבול וקיל מערב שבת קודש חזון שכתב לטבול דוקא מי שאינו מבטל בפעם אחרת. הגם שיש צד חומרא בשבת קודש חזון מצד שלפעמים חל בו תשעה באב כו', ומה אכילת בשר ויין שיש למנהגינו סמך להמפורש בש"ס הקדוש שיש זמן כל דהו לפני תשעה באב שאסור בו בשר ויין שלזה נתוסף על פי מנהג מראש חודש והלאה, מכל מקום בשבת קודש חלילה למנוע בשר ויין גם בסעודה המפסקת, כל שכן מנהג של מניעת רחיצה שלא מצאנו למונעה רק בתשעה באב גופיה בש"ס הקדוש, שאין להוסיף בזה שבת קודש, וערב שבת קודש לא דמי כלל לשבת קודש גופיה" עכ"ל.

רחיצה בשבת

ט. יש להסתפק האם מותר להתרחץ בשבת חזון, באופנים שמותר להתרחץ כל שבת, כגון "פניו ידיו ורגליו", במים חמים שהוחמו מערב שבת, או לרחוץ את כל הגוף במים קרים עם סבון נוזלי לגמרי, באופן שמזיע הרבה³⁴.

---

³⁴ יש להסתפק האם מותר בשבת חזון לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמים שהוחמו בערב שבת, או שאסור משום איסור רחיצה במים חמים בתשעת הימים. ועיין בספר שש"כ פרק מב הערה קפח שכתב דכיון שלא נוהג איסור דברים שבצינעא רק בט' באב שחל בשבת, כמבואר ברמ"א סימן תקנד סעיף יט, אבל בשבת שבשאר תשעת הימים מותר דברים שבצינעא, לפי"ז יהיה מותר לרחוץ בשבת שבשאר תשעת הימים, פניו ידיו ורגליו במים חמים שהוחמו בערב שבת ואף בסבון עכ"ד.

ויש להעיר על דברי שש"כ שיסוד המנהג לא להתרחץ בתשעת הימים הוא מדין אבילות, דכמו שאבל אסור ברחיצה, התחדש מנהג להקדים את דין האבילות לכל תשעת הימים. ועיין שו"ע יו"ד סימן ת שאבל אסור ברחיצה בשבת, משום דאיסור רחיצה הוי דברים שבצינעא. ולפי"ז יש מקום לומר דה"ה שאסור לרחוץ בשבת חזון משום שאיסור רחיצה הוי דברים שבצינעא. ואפילו שמותר לעשות תשמיש המטה בשבת חזון, היינו משום שאיסור רחיצה הוי אבילות מדין מנהג וקיבלו את מנהג האבילות רק לגבי איסור רחיצה ולא לגבי איסור תשמיש המטה, וכמו שמותר לשמש מטתו במשך תשעת הימים ביום חול ה"ה מותר בשבת, אבל לגבי איסור רחיצה שנוהג ביום חול יש מקום לומר שנוהג גם בשבת. ויש לדייק גם מדברי כף החיים ואשל אברהם שהבאנו בהערה הקודמת שהתירו רק לגבי טבילה ולא התירו סתם רחיצה. שוב שאלתי את מרן הגר"ח"ק שליט"א האם מותר לרחוץ בשבת חזון והשיב "לא כדאי", וכן שמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א.

ושמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שהלא מבואר ברמ"א שלא לובשים בגדי שבת בשבת חזון א"כ רואים שנוהגים דיני אבילות גם בשבת, ואפילו שלמעשה נוהגים ללבוש בגדי שבת על פי מנהג הגר"א, היינו משום דהוי אבילות בפרהסיא לא ללבוש בגדי שבת, אבל איסור רחיצה הוי אבילות בצינעא, ולפי"ז יש לומר שנוהג איסור רחיצה גם בשבת עכ"ד.

פרק ו

מוצאי ט"ב

מנהג הספרדים

- א. לא אוכלים בשר ולא שותים יין כל יום עשירי³⁵.
- ב. מותר לכבס, להסתפר, ולהתרחץ, מיד בליל עשירי מוצאי ט"ב, ויש שנהגו להחמיר גם לגבי כיבוס, תספורת, ורחיצה³⁶.
- ג. גם מי שנהג להחמיר לא להתרחץ ביום עשירי, מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים, ואסור רק לרחוץ במים חמים³⁷.

מנהג אשכנזים

- ד. לא אוכלים בשר ולא שותים יין עד חצות יום עשירי³⁸.
- ה. נהגו להחמיר לא להסתפר ולא לכבס עד חצות יום עשירי³⁹.
- ו. נהגו להחמיר לא להתרחץ עד חצות יום עשירי, יש אומרים שהמנהג לא לרחוץ את כל הגוף במים חמים, אבל מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים⁴⁰.

³⁵ שו"ע סימן תקנ"ח א.

³⁶ שו"ע סימן תקנא ד; מאמר מרדכי סימן תקנח, הובא בביאור הלכה שם; אור לציון ח"ג פרק כט כו. ועיין במחזיק ברכה סימן תקנ"ח סק"א שנהג להחמיר גם לגבי תספורת וכיבוס.

³⁷ פשוט, דכמו שבשבוע שחל בו ט"ב, לפי מנהג הספרדים מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים, ה"ה במוצאי ט"ב מותר במים קרים.

³⁸ רמ"א סימן תקנ"ח א.

³⁹ משנה ברורה סימן תקנ"ד סק"ג.

⁴⁰ כתב משנה ברורה סק"ג ז"ל, "וה"ה שלא לרחוץ במרחץ, ולספר ולכבס עד חצות" עכ"ל. נראה לדייק מלשון המשנה ברורה שכל האיסור דוקא לא לרחוץ במים חמים, שלשון מרחץ משמע רחיצה בחמים, כמו שכתב בתרומת הדשן לדייק מלשון הרמב"ם. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן רס לדייק מדברי המשנה ברורה שמותר

ז. במוצאי ט"ב יש מקום להקל להתרחץ בשביל להסיר זיעה, משום שאיסור רחיצה במוצאי ט"ב יותר קל, וראה הערה⁴¹.

לרחוץ את כל הגוף במים קרים ואסור רק במים חמים. ועיין במקור חיים שכתב להדיא שאסור לרחוץ בחמין, משמע שמותר לרחוץ במים קרים.

⁴¹ הליכות שלמה פרק יד דבר הלכה אות כו. ושמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א שמורה למעשה להקל להתרחץ כרגיל במוצאי ט"ב, היות ומקור המנהג לא להתרחץ אינו ברור, ובפרט אחרי מאמץ של יום צום יש להקל עכ"ד.

פרק ז

ט"ב שחל בשבת ונדחה

רחיצה

- א. מותר להתרחץ בערב שבת, אפילו אחרי חצות⁴².
- ב. לפי דעת השו"ע מותר לעשות תשמיש המטה בשבת, לפי הרמ"א לא ישמש מיטתו, אבל אם חל ליל טבילה בשבת, מותר⁴³.
- ג. לפי שיטת הרמ"א בשבת לא ירחוץ את ידיו במים חמים, אבל מותר לרחוץ את ידיו במים קרים⁴⁴.

---

⁴² כתב פמ"ג סימן תקנא משב"ז סקט"ז ז"ל, "וחפירת הראש בחמין בשבת חזון והוא ערב ט' באב אחר חצות צ"ע בזה, די"ל כה"ג אסור חפירת הראש, ולכתחלה כה"ג ודאי יעשה קודם חצות, ודיעבד י"ל אף אחר חצות שרי" עכ"ל, והובא בביאור הלכה סימן תקנ"א טז.

שיטת הרמב"ן שאסור להתרחץ בערב ט"ב אחרי חצות משום שרחיצה הנאה שלאחר זמן היא, אכן יעויין ברמ"א סימן תקנ"ג א שפסק שמותר להתרחץ עד בין השמשות בערב ט"ב, וכונת הרמ"א לרחוץ פניו ידיו ורגליו, משום שרחיצת כל גופו נוהגים איסור בכל תשעת הימים. ונראה דמה שכתב הפמ"ג שלכתחילה יתרחץ בשבת חזון ערב ט"ב לפני חצות, משום שלכתחילה חשש לשיטת הרמב"ן שאסור להתרחץ בערב ט"ב אחרי חצות.

ושמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א שלמעשה מותר לכתחילה להתרחץ בערב שבת גם אחרי חצות וכמו שרגיל להתרחץ בכל ערב שבת. א. משום שהרמ"א בסימן תקנ"ג פסק דלא כהרמב"ן. ב. גם לפי שיטת הרמב"ן שאסור להתרחץ בערב ט"ב אחרי חצות, מכל מקום כיון שט"ב נדחה ליום א, ולפי דעת השו"ע לא נוהג בשבת אבילות גם בדברים שבצינעא, לפי"ז גם לפי הרמב"ן מותר להתרחץ בערב שבת אחרי חצות. וכיון שהמשנה ברורה פסק שאם חל ליל טבילה בשבת מותר לעשות תשמיש המטה, והיינו משום שבמקום מצוה לא נוהג אבילות בצינעא, לפי"ז מותר גם לפי הרמב"ן להתרחץ בערב שבת אחרי חצות, משום שלא נוהג אבילות בשבת במקום מצוה עכ"ד.

⁴³ שו"ע סימן תקנ"ד יט; משנה ברורה סק"מ.

⁴⁴ משנה ברורה סימן תקנ"ד סקל"ט, ועיין במילואים.

קונטרס

עיטורי מרדכי

מילואים להלכות ט"ב

פרק א

גדרי האיסורים ביום ט"ב

איתא בגמ' (תענית דף ל.) תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב: אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. מבואר מדברי הברייתא שיסוד איסור סיכה, נעילת הסנדל, משום דין אבילות, והיינו כמו שאבל אסור בסיכה ונעילת הסנדל, ה"ה בט"ב נוהג דין אבילות על בית המקדש.

בחידושי מרן רי"ז הלוי כתב שיש ב' דינים באיסור רחיצה בט"ב, שהלא אבל אסור לרחוץ כל גופו במים קרים מדין אבילות, אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים, ואילו בט"ב אסור להושיט אצבעו במים, ונראה שיסוד האיסור להושיט אצבעו במים מדין עינוי, והיינו שכמו שיש דין חמשה עינויים ביום כיפור, ה"ה יש דין עינוי בט"ב, נמצא שיש ב' דינים באיסור רחיצה ביום ט"ב. א. אסור להתרחץ כל הגוף במים קרים מדין אבילות וגם מדין עינוי. ב. אסור להושיט אצבעו למים קרים רק מדין עינוי עכ"ד.

ונראה לבאר את החילוק שיסוד דין אבילות לנהוג ניהוגי צער להראות את כבוד המת, וה"ה ביום ט"ב יש דין אבילות, להראות ניהוגי צער על ההפסד של חורבן בית המקדש, משום דין כבוד שמים וכבוד השכינה.

אכן נראה שדין עינוי יסודו מהלכות תשובה, ועיין רמב"ם פ"ה מהלכות תעניות ה"א ז"ל, "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות" עכ"ל. מבואר מדברי הרמב"ם שיסוד התעניות שהם ימי תשובה, ונראה שלכן יש בט"ב חמשה עינויים, כמו שביום כיפור יש דין עינוי מהלכות תשובה, ה"ה יום ט"ב הוא יום תשובה על העבירות שגרמו את החורבן.

נמצא שיש ביום ט"ב ב' דינים נפרדים לגמרי. א. יום אבילות על ההפסד של בית המקדש כמו אבילות על מת. ב. יום תשובה על העבירות שגרמו את החורבן, וכל דיני העינויים שיש ביום ט"ב משום היותו יום תשובה והעינוי הוא מהלכות תשובה.

דברי מנחת חינוך

כתב מנחת חינוך מצוה שיג ז"ל, "ונראה פשוט דהד' ענויים בט"ב חוץ מה שאסורים מטעם אבילות כמבואר בש"ס כל מצות הנוהגים באבל נוהגים בט"ב באב והד' עינויים

הנ"ל אסורים גם כן באבל, מ"מ אסורים ג"כ בט' באב דהשוו התענית ליה"כ וזה הוי בכלל עינוי כמו ביה"כ דאין הטעם משום אבל רק הוי בכלל ענויים. וראיה דמחמת אבילות מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן כמבואר בש"ס וביר"ד ובט"ב אסור אפי' להושיט אצבעו במים כי חוץ מטעם אבילות הטעם מחמת עינוי וחז"ל השוו זה ליה"כ ולפיכך באם חל ט"ב בשבת דנדחה אחר השבת דיש שיטות בא"ח וכ"פ הרמ"א בש"ע דבשבת נוהגים דבר שבצנעה והאשכנזים נוהגים כן ומוחים במי שהולך לטבול בשבת זה ומ"מ לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו וידיו כמנהגו תמיד, אלא פשוט כל שהוא מחמת תענית כגון אכילה או שתיה ורחיצת ידים ופניו כיון דתענית נדחה נדחה מכ"כ כיון דאוכלים ושותים א"כ מותר לרחוץ ג"כ אך רחיצת כל הגוף או סיכה דהוא בט"ב מטעם אבילות ג"כ ולשיטה זו דיני אבילות לא נדחה ממקומו ונוהג בצנעה אבל מחמת העינוי כמו יה"כ נדחה מכ"כ כיון דהאכילה נדחה הכל וזה פשוט" עכ"ל.

מבואר מדברי המנחת חינוך שבט"ב שחל בשבת, אפילו שאסור בתשמיש המטה, מכל מקום מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים, והיינו משום שבשבת נוהג דין אבילות בצינעא אבל לא נוהג דין עינוי כלל, לכן אסור לטבול את כל גופו במים קרים, כמו שאבל אסור לרחוץ את כל גופו במים קרים, אבל מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו במים קרים, כיון שאיסור רחיצת פי"ו במים קרים מדין עינוי ולא נוהג כלל בשבת דין עינוי.

נטילת ידים במים חמים

עיין משנה ברורה סימן תקנד סקל"ט שפסק שבאופן שט"ב חל בשבת, לפי שיטת הרמ"א כמו שאסור בתשמיש המטה, ה"ה אסור ליטול ידיו במים חמים משום דהוי אבילות בצינעא עכ"ד. ונראה שהמשנה ברורה אינו חולק על המנ"ח, משום שאבל ג"כ אסור ליטול ידיו במים חמים, לכן אסור גם בשבת, אכן המנ"ח מתיר ליטול ידיו דוקא במים קרים, משום שאבל מותר ליטול ידיו במים קרים אלא רק שבט"ב אסור להושיט אצבעו למים קרים מדין עינוי, ובשבת לא חל דין עינוי כלל.

דברי הריטב"א

כתב הריטב"א (תענית דף יג ב) ז"ל, "נמצינו למדין ששלש מקומות הם ודיניהם שלשה, דט' באב החמור שהוא משום אבל דכל ישראל, אסור להושיט אפילו אצבעו בצונן ואינו צריך לומר בחמין, ואבל שהוא אבילות דיחיד קיל מיניה דשרי בצונן מקצת הגוף" עכ"ל. מבואר מדברי הריטב"א שיסוד הדין שאסור להושיט אצבעו במים בט"ב משום דהוי אבילות של כל ישראל, ונראה להוכיח מדברי הריטב"א דלא כמו הגר"ז.

איסור אכילה בט"ב

איתא בגמ' תענית דף ל ב תניא אידך: רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל האוכל ושותה בתשעה באב - כאילו אוכל ושותה ביום הכיפורים. רבי עקיבא אומר: כל העושה מלאכה בתשעה באב - אינו רואה סימן ברכה לעולם. **וחכמים אומרים: כל העושה מלאכה בתשעה באב ואינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. מכאן אמרו: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה.**

כתב הרי"ף ז"ל, "ר"ע אומר כל האוכל ושותה בתשעה באב כאילו אוכל ושותה ביום הכפורים, וחכ"א כל האוכל ושותה בט"ב אינו רואה בשמחתה של ירושלים, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'" עכ"ל. מקור דברי הרי"ף מהגמ' בדף ל ב, אלא שיש לרי"ף גירסא אחרת בברייתא בשיטת חכמים שכל האוכל ושותה ביום ט"ב אינו רואה בשמחת ירושלים וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

כתב שו"ע (סימן תקנד כה) ז"ל, "כל האוכל ושותה בת"ב, אינו רואה בשמחת ירושלים; וכל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה. וכל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר: ותהי עונותם על עצמותם" עכ"ל. השו"ע פוסק להלכה כמו שיטת חכמים בברייתא לפי גירסת הרי"ף.

ונראה לדייק מלשון חכמים שהאוכל ושותה ביום ט"ב נחשב שאינו מתאבל על ירושלים, וכן משמע מלשון השו"ע שהמתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ואילו האוכל אינו מתאבל על ירושלים. ולכאורה קשה הלא בעלמא אבל מותר לאכול, אלא שאסור לאכול בט"ב מדין עינוי, א"כ מדוע אדם שאוכל ביום ט"ב הוי ראייה שלא מתאבל על ירושלים.

ונראה להוכיח משיטת חכמים לפי גירסת הרי"ף וגירסת השו"ע, שיסוד איסור אכילה ביום ט"ב מדין אבילות, ואפילו שבעלמא אבל מותר לאכול, מ"מ אבילות על בית המקדש חמורה יותר ואסור לאכול ביום ט"ב מדין אבילות. ונראה בביאור הדברים שכמו שאדם לא יכול להתקיים בלי אוכל ואם לא יאכל כלום ימות, יש ניהוג אבילות לא לאכול להראות שאין לנו חיים בלי בית המקדש.

ונראה להוסיף עוד בביאור הדברים שיסוד דין אבילות להיות נושא בעול עם צער הנפטר, לכן שייך לומר שיהיה איסור אכילה מדין אבילות, להיות בצער של רעב, אכן

בכל אבילות בעלמא אין חיוב אפילו באבילות יום ראשון לא לאכול, אבל אבילות על בית המקדש חמורה יותר ולכן יש איסור לאכול מדין ניהוג אבילות.

ונראה שיש מקום לומר שבזה גופא נחלקו התנאים שרע"ק אומר שהאוכל ביום ט"ב כאילו אוכל ביום הכיפורים, והיינו שרע"ק סובר שיסוד איסור אכילה ביום ט"ב מדין עינוי כמו ביום כיפור, והיינו מדין הלכות תשובה, ואילו חכמים סוברים שיסוד איסור אכילה ביום ט"ב מדין אבילות.

איתא בגמ' ב"ב דף ס ב ת"ר: כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר **מדאי אי אפשר** - שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה.

מבואר מהגמ' שרבי יהושע אמר בהתחלה שלא יאכלו לחם ולא ישתו מים, ואח"כ אמר להתאבל יותר מדי אי אפשר. מבואר שבהתחלה אמר להם שלא יאכלו לחם מדין אבילות, והיינו שיש ניהוג אבילות לא לאכול.

סיכום גדרי האיסורים לפי דעת הגר"ז:

אכילה

א. איסור אכילה רק מדין עינוי ולא מדין אבילות, שהרי אבל מותר לאכול. אכן בשו"ע משמע שאיסור אכילה מדין אבילות.

תשמיש המטה

ב. איסור תשמיש המטה מדין אבילות וגם מדין עינוי.

לימוד תורה

ג. איסור ללמוד תורה רק מדין אבילות ולא מדין עינוי, שהרי מותר ללמוד תורה ביום כיפור וכן מותר ללמוד בתענית ציבור.

נעילת הסנדל

ד. איסור נעילת הסנדל, מדין אבילות וגם מדין עינוי.

רחיצה במים קרים

ה. איסור רחיצת כל גופו במים קרים, מדין אבילות וגם מדין עינוי.

פניו ידיו ורגליו במים חמים

ו. איסור רחיצת פניו ידיו ורגליו במים חמים, מדין אבילות וגם מדין עינוי.

פניו ידיו ורגליו במים קרים

ז. איסור רחיצת פניו ידיו ורגליו במים קרים, רק מדין עינוי ולא מדין אבילות, שהרי אבל מותר לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בצונן.

כיבוס

ח. איסור לבישת בגדים מכובסים, רק מדין אבילות ולא מדין עינוי, שהרי ביום כיפור מותר ללבוש בגדים מכובסים.

תשעה באב שחל בשבת ונדחה

ט. תשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום א, לפי הרמ"א אסור בשבת תשמיש המטה. וכן אסור בשבת ליטול ידים במים חמים כיון שזהו דברים שבצנעא (משנה ברורה סימן תקנ"ד סקל"ט). יסוד האיסור משום אבילות, שנוהגת אבילות בשבת לגבי דברים שבצנעא, אבל דין עינוי לא נוהג כלל בשבת, לכן מותר בשבת לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים קרים (מנחת חינוך מצוה שיג).